

Σπύρος Ν. Τρωιάνος

Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2014-2015

Η παρουσίαση του υλικού, το οποίο περιλαμβάνει δημοσιεύματα των ετών 2014 και 2015, γίνεται με βάση τις ίδιες αρχές που εφαρμόστηκαν και στις επισκοπήσεις των προηγούμενων χρόνων.

Α΄. Τμητικοί, συλλογικοί κ.λπ. τόμοι

Τμητικός Τόμος Φιλίππου Δωρή. Αθήνα (Αντ. Ν. Σάκκουλας) 2015. XX, 1835 σελ. [ISBN 978-960-15-2740-6]. Ενδιαφέρον, άμεσο ή έμμεσο, για το βυζαντινό δίκαιο εμφανίζουν οι ακόλουθες τέσσερις συμβολές: ΑΘΗΝΑ Α. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ, «*Necessitas non habet legem?* Η έννοια της ανάγκης στο ιδιωτικό ρωμαϊκό δίκαιο» (σ. 202-222). Η σ. πραγματεύεται το θέμα με επίκληση, μεταξύ άλλων, και ιουστινιάνειων πηγών. – ΚΑΛΛΙΟΠΗ (ΚΕΛΛΥ) Α. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, «Νομοθετήματα κατά της διαφθοράς στο Βυζάντιο (Νεαρές Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού)» (σ. 880-892). Με αφετηρία τις σχετικές διατάξεις του ιουστινιάνειου Κώδικος παρουσιάζει η σ. τρεις Νεαρές του Λέοντος. Συγκεκριμένα πρόκειται για τις Νεαρές 23 (απαγορεύεται στους φορείς δημόσιων αξιωμάτων να δίδουν σε γάμο κατιόντες τους, είτε αρσενικούς είτε θηλυκούς, μέσα στην επαρχία, όπου έχουν την έδρα τους), 84 (απαγορεύεται στους διοικητές των επαρχιών να αγοράζουν ακίνητα και να αποδέχονται δωρεές στην επαρχία τους) και 105 (κατά δημοσίων υπαλλήλων που αποδεικνύονται ένοχοι κλοπής σε βάρος του Δημοσίου, απειλείται απώλεια της θέσης τους και αποκατάσταση της ζημίας στο διπλάσιο). – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΠ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, «Ο όρος “συντελεστής” καί τό δικαίωμα προτίμησης στήν απόφαση άρ. 89 του Δημητρίου Χωματηνοῦ. “Διόρθωσις ήμαρτημένων”» (σ. 1099-1109). Βελτιώνοντας παλαιότερη γνώμη της, διαπιστώνει η σ. ότι ο όρος «συντελεστής» στις αποφάσεις του Δημητρίου Χωματηνοῦ δεν αποτελεί έννοια φοροτεχνική, αλλ’ αναφέρεται απλώς στη χρονολόγηση της εκάστοτε προκείμενης δικαιοπραξίας. – ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Η γένεση του ανθρώπου

στο έργο του Ματθαίου Βλάσταρη» (σ. 1615-1622). Με βάση τους κώδικες London British Museum Addit. 34060 foll. 345v-346r και Sinaïticus 1609 fol. 352r-v εκδίδει ο σ. ένα μικρό πόνημα του Ματθαίου Βλάσταρη για τα στάδια αφενός μεν σχηματισμού του εμβρύου αφετέρου δε αποσύνθεσης του πτώματος μετά τον θάνατο του ανθρώπου.

Myriobiblos. Essays on Byzantine Literature and Culture. [Byzantinisches Archiv, 29.] Boston / Berlin / München (De Gruyter) 2015. XVI, 365 σελ. [ISBN 978-1-5015-1051-9]. Αυτός ο τόμος που εκδόθηκε προς τιμήν του Αθανασίου Μαρκόπουλου περιέχει δύο συμβολές σχετικές με το βυζαντινό δίκαιο: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, «Πατριαρχικό και αυτοκρατορικό δικαστήριο επί Ματθαίου Α΄. Μια σχέση ανταγωνισμού» (σ. 253-260). Δεδομένης της συντρέχουσας δικαιοδοσίας του αυτοκρατορικού σεκρέτου και της πατριαρχικής συνόδου κατά τους 14^ο-15^ο αιώνες, αποτελεί η πνευματική υπεροχή του πατριαρχείου κατά τη γνώμη της σ. το δραστικότερο μέσο για την άρση ενδεχόμενων συγκρούσεων. - ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Οι “κωδικοποιητικές” Νεαρές του Ιουστινιανού. Η περίπτωση της Νεαράς 123» (σ. 317-327). Αναλύοντας τη χαρακτηριστική Νεαρά 123, επιχειρεί ο σ. να τεκμηριώσει τη θεωρία του για τις «κωδικοποιητικές» Νεαρές του Ιουστινιανού.

Aureus. Τόμος αφιερωμένος στον καθηγητή Ευάγγελο Κ. Χρυσό. Αθήνα (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Τομέας Βυζαντινών Ερευνών) 2014. XXX, 852 σελ. [ISBN 978-960-9538-26-8]. Από τις ελληνικές συμβολές τρεις εμφανίζουν νομικό ενδιαφέρον: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΑΡΑΠΛΗ, «“Περὶ τοῦ οἴου εἶναι δεῖ τὸν στρατηγόν”. Μια άλλη κατηγορία “ηγεμονικῶν κατόπτρων”» (σ. 297-309). Η σ. επισημαίνει ότι κατ’ απομίμηση των «κατόπτρων ηγεμόνων» όλα σχεδόν τα εγχειρίδια στρατηγικής τεχνικής περιέχουν κεφάλαια αναφερόμενα στα προσόντα του ηγήτορος. Στο επίκεντρο βρίσκονται βέβαια τα «Τακτικά» Λέοντος του Σοφού που εκδόθηκαν με την τυπική μορφή νόμου. Η διάταξη β΄ των «Τακτικῶν» αποτελεί το κατεξοχὴν «κάτοπτρον στρατηγού». - ΣΑΒΒΑΣ Π. ΣΠΕΝΤΖΑΣ †, «Η εξωτερική πολιτική του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού και οι οικονομικές της επιπτώσεις» (σ. 713-726). Στη μελέτη γίνεται ευρύτατη χρήση του νομοθετικού έργου του Αλεξίου. - ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Από τους ταβουλλαρίους του βου αιώνα στους μνήμονες και τους συμβολαιογράφους του 19ου» (σ. 777-796). Αρχίζοντας από τις ιουστινιάνειες ρυθμίσεις για την εξασφάλιση της γνησιότητας των συμβολαίων (Νεαρές 44, 47 και 73) μέσω του τίτλου α΄ του «Επαρχικού βιβλίου» για την οργάνωση του συμβολαιογραφικού επαγγέλματος και της Νεαράς του Κωνσταντίνου Θ΄ Μονομάχου για το «Διδασκαλείον των νόμων» καταλήγει ο σ. στις

διατάξεις του Ιωάννη Καποδίστρια και του σχετικού νόμου της Αντιβασιλείας.

Από τον τόμο *Mélanges L. Maksimović* (Beograd 2013) ενδιαφέρει την επισκόπηση μόνον η συμβολή της ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, «Η νομολογία, κίνητρο νομοθετικής πρωτοβουλίας του Λέοντος Στ΄ του Σοφού» (σ. 259-268). Στα προοίμια των Νεαρών 25, 42, 45 και 92 του Λέοντος αναφέρονται ως *occasio legis* προγενέστερες δικαστικές αποφάσεις του επί αστικών ή ποινικών υποθέσεων. Αυτό επιτρέπει μια ματιά στη λειτουργία της βυζαντινής νομολογίας, ως προς την οποία είναι οι γνώσεις μας πολύ ελλιπείς.

Ο ΘΗΛΕΜΑΧΟΣ Κ. ΛΟΥΥΓΗΣ επιμελήθηκε με συνεργασία του Ewald Kislinger την έκδοση του έργου *Βυζάντιο. Ιστορία και πολιτισμός. Ερευνητικά πορίσματα*. Στον τόμο Α΄, Αθήνα (Ηρόδοτος) 2014, 630 σελ. [ISBN 978-960-485-078-5] νομικό ενδιαφέρον έχει μόνο το άρθρο του ΣΠΥΡΟΥ ΤΡΩΙΑΝΟΥ, «Βυζαντινό δίκαιο» (σ. 451-571 και 607-617).

Στο συλλογικό έργο *Christian Family and Contemporary Society*. [Ecclesiological Investigations, 21.], που επιμελήθηκε ο NICU DUMITRASCU, London / New Delhi / New York / Sydney (Bloomsbury) 2015. 271 σελ. [ISBN 978-0-567-65696-4], μοναδική ελληνική συμβολή – με έμμεση σχέση προς το δίκαιο λόγω της επίκλησης και παράθεσης ιερών κανόνων – υπήρξε της ΕΛΕΝΑΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, «The Christian Family according to the Sacred Canons of the Orthodox Church. Orthodox aspects vis-à-vis modern Greek legislation» (σ. 41-54).

Στη σειρά *Études Balkaniques* (Cahiers Pierre Belon) ο τόμος 19-20 (2013-2014) έχει τίτλο «La culture juridique dans les Balkans» (Paris, De Boccard, 324 σελ. [ISBN 978-2-91086020-2]). Καταχωριστέες στην επισκόπηση είναι οι ακόλουθες ελληνικές μελέτες: DIMITRIS G. APOSTOLOPOULOS, «La coexistence de deux espaces juridiques dans l'Empire ottoman (XVe-XVIe siècles)» (σ. 89-100, με αγγλική περίληψη). – IOANNIS CHATZAKIS, «Echanges juridiques dans la Crète vénitienne. Observations à l'occasion de l'institution des „notaires grecs“ (notarius in scriptura greca) XIIIe - début du XVIe s.)» (σ. 153-185, με αγγλική περίληψη). – LYDIA PAPARRIGA-ARTEMIADI, «Entre histoire et recta ratio (ὄρθός λόγος) – Techniques des modifications latentes dans le domaine de la justice du nouvel État hellénique (1828-1831)» (σ. 211-258, με αγγλική περίληψη). – DESPOINA PAPASTATHI, Observations sur la culture juridique des Grecs orthodoxes sous la domination ottomane (milieu du XVe – milieu du XIXe siècle)» (σ. 101-133, με αγγλική περίληψη). – DAFNI PENNA, «Droit déguisé. Quelques considérations sur le rôle du droit byzantin dans la genèse des codes en Europe orientale au XIXe siècle» (σ. 189-210, με αγγλική περίληψη). – SOPHIE

ΤΖΟΡΤΖΑΚΑΚΙ-ΤΖΑΡΙΔΟΥ, «Le “vakj chrétien”: une institution ottomane adaptée aux besoins de la Grande Église» (σ. 135-152, με αγγλική περίληψη). Σε όλες γίνεται ευρεία χρήση βυζαντινών νομικών πηγών όλων των περιόδων.

Β'. Πρακτικά συνεδρίων ή συμποσίων

The Reception of Antiquity in Byzantium, with Emphasis on the Palaeologan Era υπήρξε το θέμα διεθνούς συνεδρίου που έλαβε χώραν στη Σπάρτη στις 3-5 Νοεμβρίου 2012. Τα πρακτικά δημοσιεύθηκαν στην Αθήνα (Παπαζήσης) το 2014. XXVII, 394 σελ. [ISBN 978-960-02-3007-9]. Την επισκόπηση ενδιαφέρει μόνον η ανακοίνωση της ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ (ΚΕΛΛΥ) ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, «Θέματα δικαίου την εποχή των Παλαιολόγων» (σ. 125-138, με αγγλική περίληψη). Η σ. ασχολείται κυρίως με μια Νεαρά του αυτοκράτορα της Τραπεζούντας Ιωάννη Β' του Μεγαλοκομνηνού, ο οποίος επικύρωσε συνήθεια με απώτερη καταγωγή το ελληνικό δίκαιο σχετικά με τα κληρονομικά δικαιώματα της προικισθείσας θυγατέρας, καταργώντας αντίθετη διάταξη του ρωμαϊκού δικαίου.

Γ'. Περιοδικές εκδόσεις

Στην *Επετηρίδα του Κέντρου Ερεύνες της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών* 45 (2014-2015) περιέχονται οι ακόλουθες μελέτες που αφορούν στο βυζαντινό ή στο μεταβυζαντινό δίκαιο:

ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΡΑΜΠΟΥΛΑ, «“έξ αιτίων δικαίων τε και νομίμων” (ex justis et legitimis causis). Η utilitas ως δικαιολογητική αρχή της πολιτικής πράξης» (σ. 137-179, με γερμανική περίληψη). Η σ. περιγράφει τη βαθμιαία αναμόρφωση των πολιτικών ιδεών που οδήγησε στο να αναδειχθεί το δημόσιο συμφέρον επί της αυτοκρατορίας σε αρχή αποτελούσα το θεμέλιο των πολιτικών επιλογών του νομοθέτη.

ΜΑΡΙΑΝΟΣ Δ. ΚΑΡΑΣΗΣ, «Στοιχεία μεθοδολογίας του Ρωμαϊκού Δικαίου στην ιστορική του εξέλιξη» (σ. 91-135, με γερμανική περίληψη). Στις σ. 113 επ. αντιμετωπίζει ο σ. το πρόβλημα της ερμηνείας της ιουστινιάνειας νομοθεσίας ενόψει του ιδιαίτερου χαρακτήρα και της τεχνικής της. Στη συνέχεια εκθέτει με συντομία την περαιτέρω εξέλιξη της έρευνας του *Corpus iuris civilis* στη δυτική Ευρώπη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ, «Η “έκδοση” των χειρόγραφων πηγών του μεταβυζαντινού δικαίου. Ιστορία και προβληματισμοί» (σ. 289-321, με αγγλική περίληψη). Ο σ. πραγματεύεται και σχολιάζει τα αποτελέσματα της προσπάθειας για απλούστευση της μεθόδου έκδοσης νομικών

κειμένων της μεταβυζαντινής περιόδου. Σε παράρτημα παραθέτει πίνακα εκδόσεων νοταριακών εγγράφων που δημοσιεύθηκαν μεταξύ 1987 και 2013.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΟΥΡΚΑ-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, «Άσωτία, σπατάλη και πολυτέλεια στις μεταβυζαντινές νομικές συλλογές κατά την οθωμανική κυριαρχία» (σ. 193-206, με αγγλική περίληψη). Η σ. αναλύει τις διατάξεις των κυριότερων νομικών συλλογών της μεταβυζαντινής περιόδου που αφορούν στην άσωτη διαβίωση, στην κατασπατάληση χρημάτων και στην πολυτέλεια, επισημαίνοντας ότι αυτή η συμπεριφορά εξομοιώνεται από άποψη κανονικού δικαίου με ακολασία και πορνεία.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ, «Νόμος και ένδυμα στη βενετική Κρήτη. Σκέψεις και παρατηρήσεις με αφορμή κάποιες κανονιστικές διατάξεις για την πολυτέλεια» (σ. 207-287, με γαλλική περίληψη). Με βάση σχετικές συμβάσεις, διατάξεις τελευταίας βουλήσεως (ιδίως κληροδοσίες) και διάφορους κανονισμούς αμφίσεως ερευνά ο σ. τις συνήθειες που επικρατούσαν επί βενετοκρατίας ως προς το είδος, το χρώμα και το υλικό (ύφασμα κ.λπ.) των ενδυμάτων. Περαιτέρω παρουσιάζει τα νομοθετικά μέτρα που λήφθηκαν κατά καιρούς στην αρχαία Ελλάδα, στη Ρώμη, στις ιταλικές πόλεις και στην Κρήτη για τον περιορισμό της πολυτελούς διαβίωσης, περιλαμβανομένης και της αμφίσεως. Σε παράρτημα παραθέτει πίνακες διατάξεων τελευταίας βουλήσεως με αντικείμενο τον ενταφιασμό του διαθέτη με μοναχικό ένδυμα ή την κατασκευή εκκλησιαστικών αμφίων.

Δ'. Αυτοτελή έργα

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΗΜΕΛΛΟΣ / ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΕΜΜ. ΨΑΡΡΑΣ, *Νοταριακές πράξεις Φιλωτίου παπα-Στεφάνου Αρώνη (1742-1762)*. Τ. Β'. [Ακαδημία Αθηνών. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου, τ. 45, παράρτημα 13.] Αθήνα 2015. 499 σελ. Με αγγλική περίληψη. [ISBN 978-960-404-299-9]. Έκδοση 234 εγγράφων που καταρτίστηκαν κατά την εικοσαετία 1742-1762 (κατά το μεγαλύτερο μέρος συμβάσεων πώλησης ή ανταλλαγής, μισθωτηρίων, προικοσυμφώνων, δωρεών και διαθηκών) από το φυλασσόμενο στο τμήμα χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (κώδ. αρ. 3405) αρχείο του συμβολαιογράφου (νοταρίου) της κοινότητας Φιλώτι στη Νάξο παπα-Στεφάνου Αρώνη. Η έκδοση συμπληρώνεται με πίνακες κυρίων ονομάτων, νομικών όρων, των πράξεων κατά κατηγορίες, λεξιλόγιο και βιβλιογραφία.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΛΔΕΛΛΗΣ / ΗΛΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, *Ο Ιουστινιανός. Πίσω από τον αυτοκράτορα*. Αθήνα (Η Καθημερινή) 2014. 189 σελ.

[ISBN 978-960-585-004-3]. Επιχειρείται αξιολόγηση των διαφόρων φάσεων της βασιλείας του Ιουστινιανού. Στις σελίδες 64 επ. και 103 επ. καταχωρίζεται νέα, αδημοσίευτη μετάφραση της *constitutio Deo auctore* και της *constitutio Imperatoriam maiestatem*.

DIMITRA KARAMBOULA, *Von Diokletian zu Iustinian. Kontinuität und Legitimität in der Beziehung zwischen Kaisern und Untertanen*. [Byzantinistische Studien und Texte, 5.] Berlin (Lit-Verlag Dr. W. Hopf) 2015. XVIII, 352 σελ. [ISBN 978-3-643-12319-0]. Η μονογραφία αυτή αποτελεί ουσιαστική συμβολή στη μελέτη του ύστερου ρωμαϊκού κράτους και των συνθηκών διαμόρφωσης του διαδόχου του βυζαντινού, μιας οικουμενικής μοναρχίας με έντονο τον χριστιανικό χαρακτήρα και με κοινή τη συνείδηση ανάμεσα στους υπηκόους της αδιάκοπης ρωμαϊκότητας της Πολιτείας. Οι ιστορικές μορφές του Διοκλητιανού, του Κωνσταντίνου, του Θεοδοσίου Β΄ και του Ιουστινιανού αναδεικνύονται μέσα από το νομοθετικό τους έργο και την παρουσία τους στην εξέλιξη του ιστορικού γίγνεσθαι, προβάλλεται δε η κεντρική συνιστώσα του ρωμαϊκού κράτους υπό το πρίσμα του σεβασμού ουσιαστικής και τυπικής νομιμότητας.

Αρχιμ. ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Η πολυμορφία του φόνου στους ιερούς κανόνες*. [Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, 32.] Κατερίνη (Εκδόσεις Επέκταση) 2015. 255 σελ., με αγγλική περίληψη [ISBN 978-960-356-150-7]. Με αναδρομή στην πατερική και την κανονική παράδοση πραγματεύεται ο σ. τη διαμόρφωση της αντικειμενικής υπόστασης της εκ προθέσεως ανθρωποκτονίας, της αυτοκτονίας (λαμβάνοντας υπόψη και τις περιπτώσεις ευθανασίας), της ανθρωποκτονίας χωρίς πρόθεση, της άμβλωσης, της παιδοκτονίας και της έκθεσης βρέφους, καθώς και τις κατά περίπτωση απειλούμενες ποινές στους ιερούς κανόνες.

ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, Μητροπολίτης Σουηδίας, *Το Σύνταγμα Ράλλη και Ποτλή και άλλαι εκδόσεις ιερών κανόνων κατά τον 19^{ον} και 20^{ον} αιώνα*. Δευτέρα έκδοσις επηυξημένη. [Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, 23.] Κατερίνη (Εκδόσεις Επέκταση) 2014. 237 σελ., με γαλλική περίληψη [ISBN 978-960-356-144-6]. Εκτός από το «Σύνταγμα» περιγράφει ο σ. τις εκδόσεις που πραγματοποιήθηκαν από τους J.-P. Migne, J.-B. Pitra, V. Benešević, Th. Bruns, A. Mai και Fr. Lauchert.

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ, *Οικονομική επιστήμη και βυζαντινές σπουδές στην ελληνική διανοήση του 19ου αιώνας*, Αθήνα 2015. 115 σελ. [ISBN 978-960-93-6911-4]. Πρόκειται για ανατύπωση επτά παλαιότερων μελετών του σ., από τις οποίες ενδιαφέρον για την παρούσα επισκόπηση παρουσιάζουν δύο που αναφέρονται στον γνωστό ρωμαϊστή και ακαδημαϊκό δάσκαλο του προπερασμένου αιώνα Παύλο Καλλιγά και στις απόψεις του για το Βυζάντιο και το δίκαιό του (σ. 56-94).

ΚΑΛΛΙΟΠΗ (ΚΕΛΛΥ) ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίς... Το πολιτικό αδίκημα στο Βυζάντιο (8ος-13ος αιώνας)*. [Classica et varia, XIV.] Αθήνα (Ηρόδοτος), 2015. 604 σελ. [ISBN 978-960-485-114-0]. Το βιβλίο αποτελεί νέα εκτύπωση δύο μονογραφιών και τεσσάρων μελετών που δημοσιεύθηκαν από το 1981 έως το 2013. Εκτός αυτών ο τόμος περιέχει την προδημοσίευση δύο μελετών από υπό εκτύπωση τμητικούς τόμους: α) «Ζητήματα καθοσίωσης επί Μιχαήλ Γ' (842-867)» (σ. 98-142), β) «Δικονομικά ζητήματα σχετικά με το έγκλημα καθοσίωσης τη μέση βυζαντινή περίοδο (8ος-12ος αιώνας)» (σ. 521-532). Το βιβλίο συμπληρώνουν πίνακας πηγών και λεπτομερής βιβλιογραφία.

ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Βυζαντινή διπλωματική. Τα έγγραφα των δημοσίων λειτουργών*. [Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών, 23.] Θεσσαλονίκη (Βάνιας) 2014. XVI, 153 σελ. [ISBN 978-960-288-338-9]. Με βάση έγγραφα από τις αρχές του 10^{ου} ως τα μέσα του 15^{ου} αιώνα εξετάζει η σ. από διπλωματική άποψη τα μαρτυρούμενα είδη υπαλληλικών εγγράφων στη διάρκεια όλης της εξέλιξης από την εμφάνισή τους. Η από πλευράς δημόσιου δικαίου σημασία αυτών των εγγράφων είναι προφανής.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΪΔΑΣ, *Serta Byzantina. Συναγωγή βυζαντινών μελετημάτων*. Με πρόλογο του Σπύρου Τρωιάνου. Αθήνα (Εκδόσεις Γρηγόρη) 2014. XVIII, 307 σελ. [ISBN 978-960-333-845-1]. Πρόκειται για αναθεωρημένη εκτύπωση δέκα μελετών που δημοσιεύθηκαν μεταξύ 2003 και 2013. Οι περισσότερες από αυτές εμφανίζουν εύλογο νομικό ενδιαφέρον (δίκαιο του ασύλου, κάτοπτρα ηγεμόνος, δάνειο).

SPYROS TROIANOS, *Le fonti del diritto bizantino*. Traduzione a cura di PIERANGELO BUONGIORNO. Torino (Giappichelli editore) 2015. XII, 351 σελ. [ISBN 978-88-348-5544-7]. Μετάφραση στα ιταλικά της 3^{ης} έκδοσης των «Πηγών του βυζαντινού δικαίου» με προσθήκες και επί πλέον πίνακα των πηγών.

ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Εισηγήσεις βυζαντινού δικαίου*. Αθήνα (Ηρόδοτος) 2014. 300 σελ. [ISBN 978-960-485-085-3]. Στο βιβλίο παρουσιάζονται στις βασικές τους γραμμές οι θεσμοί του ιδιωτικού δικαίου, παράλληλα όμως αφιερώνονται πολλές σελίδες στο ποινικό και στο δικονομικό δίκαιο, σε παράρτημα δε κάνει την εμφάνισή του και το δημόσιο δίκαιο.

ΕΙΡΗΝΗ ΧΡΗΣΤΟΥ, *Τάξις και βία στην Κωνσταντινούπολη (600-1028)*. Αθήνα (Ηρόδοτος) 2015. 150 σελ. [ISBN 978-960-485-121-8]. Η σ. επιχειρεί να αναγάγει την τήρηση της νομιμότητας, υπό την έννοια του σεβασμού των παραδεδομένων ρωμαϊκών νόμων, σε «συνταγματικό πλαίσιο» λειτουργίας του βυζαντινού πολιτεύματος.

